

Osobowość, orientacja pozytywna i wiara w sprawiedliwy świat w odczuwaniu zawiści i *Schadenfreude*

Aneta Przepiórka*, Agata Błachnio
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Psychologii

PERSONALITY, POSITIVE ORIENTATION, AND BELIEF IN A JUST WORLD
IN THE EXPERIENCE OF ENVY AND *SCHADENFREUDE*

Abstract. Envy and *Schadenfreude* are social emotions usually regarded as unacceptable. The main objective of the study was to determine how personality and certain beliefs (self-esteem, belief in a just world) are related to self-reported envy and *Schadenfreude*. The participants in the study were 973 people with a mean age of 21.98 years. The following questionnaires were used: the Ten-Item Personality Inventory, Positive Orientation Scale, and the Global Belief in a Just World Scale. We also used scenarios to measure envy and *Schadenfreude*. It was found that envy and *Schadenfreude* negatively correlated with personality traits: Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness, and Openness. Moreover, both emotions correlated negatively with positive orientation. Envy correlated negatively with the belief in a just world for self, and *Schadenfreude* correlated positively with the belief in a just world for others.

Key words: envy, *Schadenfreude*, belief in a just world, personality, positive orientation.

WSTĘP

Zawiść i *Schadenfreude* są emocjami kłopotliwymi i nieakceptowalnymi społecznie, do których ludzie niechętnie się przyznają (Zaleski, 1998). Należą one do „ciemnej” strony ludzkiej natury i są uważane jako społeczne i kulturowe tabu (Jalan, 2015). Często sami przed sobą nie chcemy się przyznać, że te emocje odczuwamy. Nie pasują one bowiem do wizerunku osoby przyjaznej

* Adres do korespondencji: ANETA PRZEPÍÓRKA – Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: aneta.przepiorka@gmail.com

AGATA BŁACHNIO – gatta@kul.pl

innym, o dobrych intencjach i myślącej o innych w życzliwy sposób. Dzieje się tak dlatego, że człowiek ma naturalną skłonność do prezentowania swojej osoby w korzystnym świetle (Wojciszke, 2012). Emocje te są częstym tematem rozważań w filozofii, antropologii czy w religii, gdzie zawiszczenie innym czy cieszenie się z cudzego nieszczęścia ujmowane jest w kategoriach grzechu (Lange i Crusius, 2015).

Choć wypierane i traktowane w różnych opracowaniach, także naukowych, jako emocje „toksyczne” (Jalan, 2015), nie należy przekreślać ich funkcjonalnego charakteru. Warto przywołać w tym miejscu inny przykład negatywnej emocji, jak pogarda, która pozwala podtrzymać spójność w grupie własnej (Jasielska, 2015). Tak też zawiść w pewnych sytuacjach może działać motywująco na nasze działania, gdy porównanie z innymi wychodzi na naszą niekorzyść i chcemy dorównać do wyższego poziomu (Crusius i Lange, 2014; Lange i Crusius, 2015). Dlatego wyróżnia się dwa rodzaje zawiści: złośliwą (*malicious*), czyli taką, w której osoba koncentruje się na odebraniu przywilejów drugiej osoby, i łagodną (*benign*), która jest wolna od wrogich emocji i jest nakierowana na zdobycie podobnych przywilejów co osoba, której zawiścimy. W języku niderlandzkim istnieją osobne słowa na wyrażenie tych dwóch rodzajów zawiści (van de Ven, Zeelenberg i Pieters, 2009). Zawiść określana jako złośliwa wiąże się z *Schadenfreude* (van de Ven i in., 2015).

Odwołując się do innych emocji społecznych, jak na przykład wstyd, wskazano, że istnieje pewna dyspozycja do jego doświadczania (*shame-proneness*) (Tangney i Dearing, 2002). Analogicznie coraz częściej w opracowaniach pojawia się podejście do zawiści jako do pewnej stałej tendencji, którą niektóre osoby przejawiają częściej niż inni (Ben-Ze'ev, 2000; Gold, 1996). Gold (1996) traktuje zawiść jako jednowymiarowe pragnienie posiadania tego, co ma inna osoba, odczuwanie niechęci i przejawianie wobec tej osoby złej woli. W ramach dyspozycyjnego podejścia powstały również skale do mierzenia zawiści jako cechy, np. *the Dispositional Envy Scale* (DES) (Smith, Parrott, Diener, Hoyle i Kim, 1999). Rentzsch i Gross (2015) definiują zawiść jako stałą tendencję do odczuwania intensywnych, nieprzyjemnych uczuć w sytuacji negatywnego dla osoby porównania społecznego (s. 531).

Zawiść występuje niemal w każdej kulturze (Lindholm, 2008). Jak wskazują niektórzy badacze (Smith i in., 1996), może pojawiać się w sytuacji powodzenia innych osób i jest mieszanką nieprzyjemnych emocji, na którą składają się między innymi poczucie niższości, wrogość czy uraza (Parrott, 1991), co potwierdza negatywną jej walencję. Najczęściej to nieprzyjemne odczucie pojawia się jako efekt autoewaluacji na ważnych dla tej osoby wymiarach, a wynik tego porównania z innymi jest dla niej niekorzystny (Smith i in., 1996). Zawiść bywa odczuwana w sytuacji braku czegoś czy w sytuacji poczucia niższości, czyli generalnie dotyczy sytuacji nieprzyjemnych dla osoby, których wynik wypada dla niej niekorzystnie.

Z kolei *Schadenfreude*, określana jako złośliwa radość (Zaleski, 1998), odczuwana jest w sytuacji porażki czy nieszczęścia innych (Leach, Spears, Branscombe i Doosje, 2002; van Dijk, Ouwerkerk i Goslinga, 2009). Ben-Ze'ev (2000) wskazuje, że osoba, która doświadcza nieszczęścia, zasługuje na nie, ale

też nie jest ono wielkiej wagi. Według Bralczyka (2005) *Schadenfreude* oznacza radość z cudzego nieszczęścia.

Słowo *Schadenfreude* ma korzenie w języku niemieckim, gdzie słowo *Schaden* oznacza szkodę, stratę, natomiast słowo *Freude* – radość. W swoich pracach van Dijk, Goslinga i Ouwerkerk (2008) wymieniają słowo *leedvermaak* na określenie złośliwej radości w języku holenderskim. Należy nadmienić, że w wielu językach nie ma jednego określenia na tę emocję; stosuje się określenia opisowe, jak w języku japońskim *Ii-kimi* i *Zama-wo-miro* (Sawada i Hayama, 2012), czy zapożyczenia z innych języków, np. w języku polskim (Zaleski, 1998).

Można znaleźć badania, w których szukano różnic kulturowych w łączeniu emocji zawiści z kolorami. Hupka, Zaleski, Otto, Reidl i Tarabrina (1997) wykazali, że istnieje związek pomiędzy zawiścią i kolorami w różnych kulturach. Okazało się, że Polacy łączyli zawiść z kolorem fioletowym, Niemcy z żółtym, Amerykanie z czarnym, zielonym i czerwonym, natomiast Rosjanie z czarnym, fioletowym i żółtym.

Choć społecznie odczuwanie satysfakcji z nieszczęścia innych nie jest do końca akceptowane, to jednak istnieją dziedziny życia społecznego, jak sport, polityka, media, w których ekspresja złośliwej radości jest dość częsta (Kuijpers, 2014). Choć *Schadenfreude* jest obecna w różnych kulturach, odmienny jest sposób jej wyrażania czy regulacji. Emocja ta jest silniejsza w sytuacji, gdy nieszczęście dotyczy osoby, której zawiścimy (van Dijk, Ouwerkerk, Goslinga, Nieweg i Gallucci, 2006) lub której nie lubimy (Hareli i Weiner, 2002). Badania prowadzone przez Wojciszke i Szymków (2003) potwierdziły, że porażka osoby nielubianej wzbudzała silniejsze emocje pozytywne, z kolei w przypadku sukcesu tej osoby pojawiał się u badanych smutek i gniew. Inne badania pokazują, że częściej odczuwamy *Schadenfreude*, gdy sytuacja porażki spotyka osobę, która wyrządziła nam krzywdę, wobec kogoś, komu zawiścimy albo odczuwamy inne negatywne emocje (Olejarska, 1997, za: Zaleski, 1998). Siła złośliwej radości zależy od wielkości porażki i jej odwracalności – większa satysfakcja jest wtedy, gdy duża szkoda jest odwracalna, i *vice versa*, gdy mała szkoda jest nieodwracalna. Jej siła zmienia się zależnie od poziomu relacji z drugą osobą. Wobec przyjaciół nie odczuwamy satysfakcji z ich nieszczęścia, natomiast w obliczu porażki osoby nieznanym nie występuje ten rodzaj radości. *Schadenfreude* występowała jedynie wobec osób znajomych, ale niezaliczanych do przyjaciół (Olejarska, 1997; za: Zaleski, 1998).

Jak pokazują badania, emocja radości z czyjegoś nieszczęścia pojawia się już w dzieciństwie. Schindler, Körner, Bauer, Hadji i Rudolph (2015) badali doświadczenie emocji *Schadenfreude* w grupie dzieci. Badane dzieci otrzymały różne historyjki o osobach z kilkoma wariantami: zachowanie bohatera przed nieszczęściem było moralnie dobre lub złe, bohater historyjki osiągnął cel lub nie, bohater był odpowiedzialny za niepowodzenie, bohater był lubiany lub nie. Okazuje się, że dzieci w wieku 4 lat są już zdolne do odczuwania emocji *Schadenfreude*, jak i współczucia. Współczucie powstaje częściej, gdy bohater historyjki jest lubiany, kiedy bohater kierował się dobrymi intencjami i gdy nie był odpowiedzialny za swoje niepowodzenie. Z kolei *Schadenfreude* poja-

wia się częściej, gdy bohater jest nielubiany, gdy kierują nim złe moralnie pobudki i gdy odpowiedzialność za niepowodzenie spoczywa na nim (Schindler i in., 2015).

W przypadku *Schadenfreude* kluczowe jest postrzeganie szkody jako zasłużonej (*deservingness*) (np. van Dijk, Ouwerkerk, Goslinga i Nieweg, 2005; Feather, 2008), natomiast w przypadku zawiści osiągnięty sukces jest odbierany jako niezasłużony (*undeserved*) w oczach osoby zawiszczącej (Parrott, 1991). W obu emocjach ważne miejsce wydaje się zajmować przekonanie o sprawiedliwym świecie. W zawiści przekonanie o sprawiedliwym świecie przyjmuje założenie, że osoba podobna w jakimś stopniu do mnie powinna otrzymać od losu podobnie, a na pewno nie więcej (Parrott, 1991). Subiektywne przekonanie o braku sprawiedliwości było istotnym predyktorem wrogich uczuć wobec tej osoby (Smith, Parrott, Ozer i Moniz, 1994). Według teorii równowagi Heidera (1958) naturalne jest przekonanie o konieczności równego podziału dóbr. Gdy w percepcji osoby zachwiana jest ta równowaga, może pojawić się poczucie niesprawiedliwości, a także emocja zawiści wobec osoby w naszym wyobrażeniu lepiej obdarowanej przez los. Ciekawą perspektywę rozwojową dla zawiści rozwijają Smith i Kim (2007), przywołując teorię Russella (1930; za: Smith i Kim, 2007) czy freudowskie podejście reprezentowane przez Forrestera (1997; za: Smith i Kim, 2007), według której potrzeba sprawiedliwego traktowania wszystkich i niewyróżniania innych z grupy rówieśniczej czy w rodzeństwie pojawia się już w okresie dziecięcym. Zawiść rodzi potrzebę wyrównania sprawiedliwości.

Współzależność zawiści i *Schadenfreude*

W literaturze badania na temat powiązań *Schadenfreude* i zawiści przynoszą sprzeczne wyniki. Część z nich wskazuje na silne związki pomiędzy tymi emocjami (np. Smith Parrott, Diener, Hoyle i Kim, 1999), podczas gdy inne wskazują na brak relacji (Feather i Sherman, 2002). Niektóre badania wskazały, że na podstawie przeżywanej zawiści możemy przewidywać odczuwanie radości z czyjegoś nieszczęścia (Smith i in., 1996). Z kolei inni badacze (Feather, 2008; Feather i Nairn, 2005; Feather i Sherman, 2002) pokazali, że to właśnie poczucie zasługiwania i odraza, ale nie zawiść, były predyktorami *Schadenfreude*.

Van de Ven i współpracownicy (2015) analizowali zależność między *Schadenfreude* a zawiścią. Okazało się, że złośliwa zawiść pozytywnie koreluje z *Schadenfreude*, w przeciwieństwie do łagodnej zawiści. Z badań przeprowadzonych przez van Dijk i współpracowników (2006) wynika, że zawiść może być predyktorem *Schadenfreude* w sytuacji, gdy aktor i obiekt *Schadenfreude* są do siebie podobni i są tej samej płci.

Badania wykorzystujące rezonans magnetyczny (Takahashi i in., 2009) wykazały istnienie neuronalnych korelatów w mózgu, charakterystycznych przy odczuwaniu zawiści czy *Schadenfreude*. Osoby przed badaniem czytały historyjki, w których one same były bohaterami i były porównywane z innymi osobami; w niektórych wersjach porównanie to wypadło na niekorzyść bohatera, czyli osoby badanej, gdyż druga osoba była bardziej uzdolniona i miała

wyższy status społeczny. Badania wskazały, że przewaga danej osoby w ważnej dla nas dziedzinie jest przykrym doznaniem i źródłem zawiści, natomiast jej porażka ma wynagradzający charakter i wywołuje w nas złośliwą radość. Wskazywałoby to, że *Schadenfreude* odczuwana jako przyjemność z cudzego nieszczęścia zawiera w sobie walencję pozytywną. Autorzy badań (Takahashi i in., 2009) wykazali, że przy odczuwaniu zawiści uaktywnia się obszar, który jest charakterystyczny przy odczuwaniu bólu charakterystycznego przy społecznym wykluczeniu, mianowicie grzbietowy obszar przedniego zakrętu obręczy (*dorsal ACC*). Może to wskazywać, że zawiść jest swoistym rodzajem „bólu społecznego” pojawiającym się, gdy gorzej wypadamy w obszarach dla nas ważnych. Z kolei przy odczuwaniu *Schadenfreude* aktywował się obszar przeddomózgowia, a dokładniej brzuszne prążkowie (*ventral striatum*) (Takahashi i in., 2009).

Związki zawiści i *Schadenfreude* z wymiarami psychologicznymi

Dotychczasowe badania nad zawiścią i *Schadenfreude* zmierzały do określenia związku tych emocji z innymi konstruktami psychologicznymi, jak na przykład z predyspozycją do gniewu czy do zemsty (Sawada i Hayama, 2012), a także z cechami osobowości określanymi jako czarna triada: makiawelizm, psychopatologia i narcyzm (Porter, Bhanwer, Woodworth i Black, 2014). Repertuar użytych wymiarów psychologicznych w badaniach nad tymi emocjami nie jest jeszcze wyczerpany; brakuje systematycznych badań, które przyniosłyby jednoznaczną odpowiedź na współzależności pomiędzy nimi. Większość badań skupiała się na sytuacyjnych uwarunkowaniach tych emocji (m.in. Feather, 2008). Dodatkowo na gruncie polskim niewiele jest opracowań z tej tematyki (Błachnio i Przepiórka, 2015; Hupka i in., 1997; Pietraszkiewicz i Chambliss, 2015; Piskorz, 2005; Wojciszke, 2012; Zaleski, 1998).

W celu uzupełnienia tej luki zaplanowano badanie, które w założeniu ma przybliżyć do odpowiedzi, czy istnieją zależności pomiędzy osobowościowymi cechami a odczuwaniem zawiści i *Schadenfreude*. Głównym celem przeprowadzonych badań było testowanie relacji pomiędzy psychologicznymi cechami (wymiary osobowości, orientacja pozytywna, wiara w sprawiedliwy świat) a deklaracją o odczuwaniu zawiści i *Schadenfreude*.

W dotychczasowych badaniach wykazano związek niskiej samooceny z silniejszą tendencją do *Schadenfreude* (van Dijk, Ouwerkerk, Wesseling i van Koningsbruggen, 2011) i zawiścią (Vecchio, 2005). Van Dijk i współpracownicy (2011) przeprowadzili badania, w których wykazali powiązanie pomiędzy *Schadenfreude* a poziomem samooceny. Część z osób badanych otrzymała negatywną informację zwrotną, co spowodowało obniżenie samooceny osób badanych. Te osoby odczuwały silniejszą przyjemność z czytania o nieszczęściu innych niż osoby, które w ogóle nie otrzymały informacji zwrotnej czy też otrzymały pozytywną informację. Zawiść negatywnie korelowała z poczuciem szczęścia i satysfakcją z życia (Milfont i Gouveia, 2009). Inne badania wskazały na ujemne związki zawiści z samooceną i optymizmem (Błachnio i Przepiórka, 2015). Zawiść dodatnio korelowała z tendencją do ruminacji. Im więk-

szą tendencję do ruminacji miały osoby badane, tym silniejszą odczuwały zawiść.

Dotychczasowo zawiść łączyła się zaburzeniami osobowości czy emocjonalnymi, takimi jak depresja (Cohen-Charash, 2009; Gold, 1996; Smith i in., 1996), negatywny nastrój (Salovey i Rodin, 1984), lęk czy wrogość i agresja (Cohen-Charash, 2009; Miceli i Castelfranchi, 2007). W badaniach potwierdzono również związek osobowości narcystycznej z odczuwaniem zawiści i *Schadenfreude* (Krizan i Johar, 2012; Lange, Crusius i Hagemeyer, 2016). W DSM-IV (1994; za: Krizan i Johar, 2012, s. 1415) zawiszczenie innym lub przekonanie, że inni mogą mi zawiścić, były wymieniane jako jedno z kryteriów diagnostycznych osobowości narcystycznej. Poza tym związek cech osobowości z tymi emocjami nie był tematem często podejmowanym przez badaczy. Na przykład Xiaojun (2002) pokazał pozytywną zależność pomiędzy neurotyzmem a zazdrością – emocją bliską zawiści, ale pojawiającą się w sytuacji postrzegania innej osoby jako zagrożenia dla relacji dwóch osób, a nie pragnienia posiadania tego, co ma inna osoba (Zaleski, 1998). Watson (2015) w swoich badaniach sprawdzał związek wymiarów osobowości według Wielkiej Piątki z materializmem w ujęciu Belka (1984), gdzie jedną ze składowych była zawiść. Zawiść można było przewidzieć na podstawie kombinacji depresji z wymiaru neurotyzmu i prostoliniowości z wymiaru ugodowości.

Na podstawie charakterystyk osób z danymi cechami osobowości przedstawionymi przez Costa i McCrae (1992) postawiona została hipoteza o charakterze eksploracyjnym:

H 1: Poziom ekstrawersji, ugodowości, otwartości na doświadczenia, stabilności emocjonalnej i sumienności wiąże się z nasileniem emocji zawiści i *Schadenfreude*.

Dyspozycją, która wiąże się z optymalnym funkcjonowaniem człowieka, jest orientacja pozytywna (Caprara, 2009). To konstrukt łączący w sobie trzy komponenty: samoocenę, optymizm i satysfakcję z życia. Orientacja zawiera w sobie pozytywną ocenę siebie, świata oraz oczekiwanie pomyślnej przyszłości. Wiąże się z umiejętnością dostrzegania pozytywnych aspektów w swoim życiu i w sobie. Badania wskazują, że jest ona kluczowa w odczuwaniu dobrostanu psychicznego (Alessandri, Caprara i Tisak, 2012). W literaturze można znaleźć wyniki badań, w których szukano związków zawiści i *Schadenfreude* z przekonaniami o sobie tzw. *self-beliefs*, do których należy optymizm czy samoocena (Błachnio i Przepiórka, 2015). Na podstawie wcześniejszych badań postawiono hipotezę:

H 2: Poziom orientacji pozytywnej jest związany z nasileniem emocji zawiści i *Schadenfreude*.

Wiara w sprawiedliwy świat (*belief in a just world*, BJW, Lerner, 1980) należy do podstawowych przekonań, zgodnie z którymi ludzie zasługują na to, co otrzymują, i otrzymują to, na co zasługują. Na bazie tego przekonania ludzie dokonują interpretacji tego, co ich spotyka, doświadczeń trudnych czy niesprawiedliwych. Przekonanie to wyraża wiarę w porządek i logikę świata, w którym zło jest karane, a dobro spotyka nagroda. Przekonanie to było przedmiotem badań dotyczących ofiar różnych katastrof, wypadków, gdzie

przykładowo u osób, które przeżyły trzęsienie ziemi, przekonanie o sprawiedliwym świecie wiązało się z niższym lękiem, depresją i wyższą nadzieją (Xiaofei, Huimin i Yiqun, 2011). Jak pokazują wyniki badań, osoby o wysokim przekonaniu w sprawiedliwy świat mają wyższą samoocenę (Dalbert, 1999). Przekonanie to wiąże się też z wyższą satysfakcją z życia i dobrostanem (Lipkus, Dalbert i Siegler, 1996). W badaniach Pietraszkiewicz (2013) testowany był związek pomiędzy *Schadenfreude* a wiarą w sprawiedliwy świat w sytuacji zagrożenia. Uczestnicy eksperymentu czytali fragmenty tekstu, w którym opisane były różne historie w dwóch wariantach: zagrożenia lub jego braku. Tu, gdzie nie było zagrożenia, bohaterzy opowiadania podjęli się jakiegoś działania i odnieśli sukces. W wariacie z zagrożeniem osoby znajdowały się w trudnym położeniu. Przykładowo jedna z takich historyjek opowiadała o niewidomej studentce, która po tym, gdy odmówiono jej wizy do Stanów Zjednoczonych, utraciła przyznaną jej nagrodę Fulbrighta. Inna historyjka przedstawiała losy kuchni serwującej posiłki dla bezdomnych, prowadzonej przez siostry bliźniaczki. Ich działalność opierała się wyłącznie na wsparciu lokalnych filantropów. W efekcie kryzysu ekonomicznego kuchni groziło zamknięcie. Po przeczytaniu fragmentów tekstu osoby oceniały na skali od 1 do 7, w jakim stopniu świat wokół nich jest miejscem, w którym inni otrzymują to, na co zasługują. Następnie badani mieli za zadanie przeglądać – tak długo, jak chcieli – stronę internetową z opisami przedstawiającymi osoby w różnych sytuacjach, które w badaniach pilotażowych wzbudzały najsilniejszą *Schadenfreude*. Drugim wskaźnikiem była rekomendacja innym przeczytanego tekstu na skali od 1 do 7. Badania pokazały, że w sytuacji, gdy zachwiana jest wiara w sprawiedliwy świat, większa jest złośliwa radość z nieszczęścia innej osoby. Osoba, próbując ratować swoją wiarę w sprawiedliwy świat, może poszukiwać odpowiedzialności za poniesioną szkodę w osobie pokrzywdzonej i postrzega doznaną krzywdę jako zasłużoną. *Schadenfreude* może być odpowiedzią na lęk i zachwiane poczucie bezpieczeństwa oraz pozwala osobie przywrócić wyjściowy poziom wiary w sprawiedliwy świat. Autorka wskazuje, że *Schadenfreude* może być też sposobem na poprawę nastroju.

Postawiona hipoteza w naszych badaniach brzmiała:

H 3: Poziom wiary w sprawiedliwy świat jest związany z nasileniem emocji zawiści i *Schadenfreude*.

METODA

Osoby badane

W badaniu wzięły udział 973 osoby ze średnią wieku $M = 21,98$ roku ($SD = 3,98$, w przedziale 18-63 lat; $M_e = 21$ lat); 68% stanowiły kobiety. Status zawodowy osób badanych był następujący: 64% stanowili studenci, 18% osoby pracujące, 10% emeryci i 8% osoby bezrobotne. Jeśli chodzi o wykształcenie, to 17% osób zadeklarowało wykształcenie podstawowe, 1% wykształcenie zasadnicze zawodowe, 51% średnie, 26% ukończone studia wyższe na poziomie licencjatu i 5% ukończone studia wyższe na poziomie magisterium.

Procedura

W wyborze osób badanych użyto procedury kuli śniegowej. Link do badania w wersji elektronicznej, wraz z prośbą o wzięcie w nim udziału, był wysyłany do grupy studentów z prośbą o rozesłanie mailowo zaproszenia do badania do swoich znajomych i do członków rodzin. Każdy z uczestników badań był poinformowany o anonimowości. Średni czas potrzebny na wypełnienie kwestionariuszy wynosił 15 minut.

Narzędzia badawcze

Osoby badane dostały do wypełnienia zestaw kwestionariuszy składający się z czterech części. Ponadto badani byli proszeni o podanie płci, wieku, wykształcenia i statusu zawodowego.

Do pomiaru przekonania w sprawiedliwy świat użyto Skali Ogólnej Wiary w Sprawiedliwy Świat (*the Global Belief in a Just World Scale*; GBJWS, Lipkus, Dalbert i Siegler, 1996), w polskim tłumaczeniu (Zaleski i Chmielewski, 2004), składającej się z 16 pytań, tworzących dwie podskale: wiara w sprawiedliwy świat dla innych (*belief in a just world for others*) (np. *Zwykle ludzie dostają to, na co zasługują*) i wiara w sprawiedliwy świat dla Ja (*belief in a just world for self*) (np. *Czuję, że dostaję to, co mi się należy*). Osoba badana ma za zadanie ustosunkować się do podanych twierdzeń, używając do tego skali od 1 – zdecydowanie nie zgadzam się do 6 – zdecydowanie zgadzam się. Rzetelność kwestionariusza w oryginalnych badaniach wynosiła: dla Skali Wiary dla Ja α Cronbacha = 0,68, dla Skali Wiara dla Innych – 0,76. Rzetelność dla całej skali w przeprowadzonym badaniu, mierzona α Cronbacha, jest równa 0,88, natomiast dla poszczególnych podskal: α Cronbacha wiara dla Ja wynosi 0,83 i wiara dla innych 0,87. Korelacja między podskalami w prezentowanych badaniach wynosi 0,47 ($p < 0,000$). W oryginalnych badaniach nie jest podana korelacja między poszczególnymi podskalami.

Do pomiaru konstruktów orientacja psychologiczna, składającego się z samooceny, optymizmu i satysfakcji z życia, wykorzystano Skalę Orientacji Pozytywnej (POS; Caprara i in., 2012). Skala składa się z ośmiu twierdzeń, do których badani ustosunkowują się na skali 5-stopniowej, od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam do 5 – zdecydowanie się zgadzam. W badaniu użyto polskiej adaptacji skali, której autorami są Laguna, Oleś i Filipiuk (2011). Przykładowe twierdzenia: *Jestem zadowolony z życia*, *Ogólnie mam zaufanie do siebie*. W oryginalnych badaniach rzetelność skali (α Cronbacha) wyniosła 0,78. Rzetelność skali w przeprowadzonym badaniu wynosi 0,73.

Do pomiaru osobowości wykorzystano 10-pytaniową skalę TIPI (*Ten-Item Personality Inventory*) (Gosling, Rentfrow i Swann, 2003). Skala składa się z pięciu podskal mierzących pięć wymiarów osobowości: ekstrawersja, ugodowość, sumiennosc, stabilność emocjonalna i otwartość na doświadczenia. Na każdy z wymiarów przypadają po dwa twierdzenia. Przykładowe twierdzenie: *Uważam, że jestem: towarzyski, entuzjastyczny*. Osoby badane ustosunkowywały się do nich na skali 7-stopniowej: od 1 – całkowicie się nie zgadzam do 7 – całkowicie się zgadzam. Wykorzystano polską adaptację kwestionariusza

(Łaguna, 2012). Rzetelności podskal, mierzone α Cronbacha, wynosiły: dla ekstrawersji 0,50, dla ugodowości 0,31, dla sumienności 0,43, dla stabilności emocjonalnej 0,29 i dla otwartości 0,44. W oryginalnych badaniach rzetelność poszczególnych podskal wyniosła: dla ekstrawersji 0,77, dla ugodowości 0,74, dla sumienności 0,71, dla stabilności emocjonalnej 0,70, dla otwartości na doświadczenia 0,62.

Zawiść i *Schadenfreude* mierzono za pomocą scenariuszy opracowanych przez Sawadę i Hayama (2012). Historyjki te w oryginalnej wersji zostały przygotowane języku japońskim, następnie przetłumaczone w artykule na język angielski. Autorzy artykułu przetłumaczyli historyjki z języka angielskiego na język polski. Tłumaczenie to było sprawdzane przez profesjonalnego tłumacza, a następnie poddane ocenie przez grupę studentów psychologii, którzy analizowali zdania pod względem stopnia zrozumienia i adekwatności. W pierwszym z nich znajdował się opis osoby przedstawionej w dobrym świetle (zob. Załącznik 1). W opisie postawiono nacisk na jej osiągnięcia i doświadczenia na uniwersytecie. Po przeczytaniu scenariusza 1 osoba badana była proszona o ustosunkowanie się na skali od 1 do 6 (od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, do 6 – zdecydowanie się zgadzam) do twierdzeń opisujących uczucia wobec bohatera historyjki, na przykład: *Czuję zawiść wobec tej osoby; Czuję się gorszy (gorsza)*. Rzetelność skali, mierzona α Cronbacha, wynosiła 0,82. W oryginalnym badaniu rzetelność α Cronbacha także była równa 0,82.

W drugim scenariuszu podana była dalsza część opisu, w którym bohatera spotkało nieoczekiwane nieszczęście. Po przeczytaniu historyjki osoba badana ponownie była proszona o określenie swoich odczuć wobec bohatera historyjki. Oceny na pięciu wymiarach, np. Odczuwam satysfakcję, dokonywała ona na skali 6-stopniowej: od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam do 6 – zdecydowanie się zgadzam. Rzetelność skali, mierzona α Cronbacha, wynosiła 0,90. W oryginalnym badaniu rzetelność α Cronbacha była równa 0,94.

WYNIKI

Pierwszym krokiem prezentacji wyników jest przedstawienie statystyk opisowych. Następnie obliczono korelacje r Pearsona pomiędzy zawiścią i *Schadenfreude* a osobowością, orientacją pozytywną i przekonaniem (Tabela 1).

Jak wynika z Tabeli 1, w przypadku cech osobowości emocje zawiści i *Schadenfreude* ujemnie korelowały z ekstrawersją, ugodowością, sumiennością, otwartością. Oznacza to, że osoby o niższym poziomie ekstrawersji, ugodowości i otwartości na nowe doświadczenia częściej deklarują odczuwanie zawiści i złośliwej radości. Dodatkowo zawiść ujemnie korelowała ze stabilnością emocjonalną. Zawiść i *Schadenfreude* ujemnie korelowały z pozytywną orientacją. Jak wynika z tych analiz, osoby o niższym poziomie wiary w sprawiedliwy świat dla Ja częściej odczuwały zawiść. Zaś osoby, które miały wyższy poziom wiary w sprawiedliwy świat dla innych, miały częściej tendencję do odczuwania *Schadenfreude*.

Tabela 1.

Korelacje pomiędzy zmiennymi ($N = 973$)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Zawiść	9,06	4,36	-								
2. <i>Schadenfreude</i>	13,27	8,49	0,40***	-							
3. Ekstrawersja	4,74	1,39	-0,09**	-0,02	-						
4. Ugodowość	4,78	1,20	-0,22***	-0,16***	0,10**	-					
5. Sumiennosc	4,41	1,37	-0,12***	-0,05	0,09**	0,18***	-				
6. Stabilność emocjonalna	3,78	1,36	-0,20***	-0,01	0,10**	0,30***	0,17***	-			
7. Otwartość	5,09	1,29	-0,22***	-0,10**	0,39***	0,15***	0,19***	0,08*	-		
8. Orientacja pozytywna	3,70	0,65	-0,34***	-0,16***	0,27***	0,28***	0,26***	0,34***	0,37***	-	
9. Wiara (Ja)	3,79	0,89	-0,16***	-0,07*	0,12***	0,14***	0,10**	0,24***	0,07*	0,48***	-
10. Wiara (Inni)	2,67	0,98	0,02	0,17***	0,06	0,07*	0,08*	0,16***	-0,05	0,18***	0,47***

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Wiara (Ja) – wiara w sprawiedliwy świat dla siebie; Wiara (Inni) – wiara w sprawiedliwy świat dla innych.

Przeprowadzono analizę korelacji r_{ho} Spearmana dla zmiennych demograficznych (płeć, wiek, wykształcenie, status zawodowy). W przypadku złośliwej radości korelowała ona jedynie z płcią, pozostałe zależności były nieistotne. Mężczyźni częściej przejawiali tendencję do odczuwania złośliwej radości z powodu nieszczęścia innych. W przypadku zawiści korelowała ona nieznacznie z wiekiem ($r_{ho} = -0,08$; $p < 0,05$) oraz z wykształceniem ($r_{ho} = -0,07$; $p < 0,05$). Oznacza to, że osoby starsze i bardziej wykształcone przejawiają słabszą tendencję do odczuwania zawiści.

W celu określenia, w jakim stopniu zawiść i *Schadenfreude* wiążą się z osobowością, orientacją pozytywną i wiarą w sprawiedliwy świat, przeprowadzone zostały dwie hierarchiczne analizy regresji metodą wprowadzania. W bloku pierwszym zostały wprowadzone cechy osobowości, w bloku drugim uwzględniono pozytywną orientację, a w trzecim przekonania w sprawiedliwy świat (dla siebie i dla innych). W Tabeli 2 są zawarte wyniki analiz.

Zawiść wiązała się z niższym poziomem ugodowości, stabilności emocjonalnej, otwartości, z niższym poziomem orientacji pozytywnej oraz silniejszym przekonaniem dotyczącym wiary w sprawiedliwy świat dla innych. Predyktorami *Schadenfreude* były: niższy poziom ugodowości oraz niższy poziom orientacji pozytywnej. *Schadenfreude* wiązało się także z silniejszą wiarą w sprawiedliwy świat i słabszą wiarą w sprawiedliwy świat dla Ja (Tabela 2).

Tabela 2.

Wyniki analizy regresji w przewidywaniu zawiści i *Schadenfreude* (N = 973)

	Zawiść			<i>Schadenfreude</i>		
	Krok 1 β	Krok 2 β	Krok 3 β	Krok 1 β	Krok 2 β	Krok 3 β
Ekstrawersja	-0,08	-0,02	0,02	0,004	0,03	0,02
Ugodowość	-0,16***	-0,13**	-0,13***	-0,15***	-0,13***	-0,13***
Sumienność	-0,06	-0,02	-0,03	-0,05	-0,04	-0,06+
Emocjonalna stabilność	-0,13**	-0,07*	-0,08*	0,05	0,08*	0,06
Otwartość	-0,17***	-0,12**	-0,11**	-0,09**	-0,06	-0,04
Pozytywna orientacja		-0,23***	-0,23***		-0,14***	-0,09*
Wiara (Ja)			-0,03			-0,17***
Wiara (Inni)			0,11**			0,26***
R^2	0,10	0,14	0,15	0,03	0,05	0,10
R^2 zmiana	0,11***	0,04***	0,01**	0,04***	0,02***	0,05***
F	$F(5, 972) = 18,909***$	$F(6, 972) = 21,943***$	$F(8, 972) = 17,595***$	$F(5, 972) = 6,243***$	$F(6, 972) = 7,228***$	$F(8, 972) = 11,947***$

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

DYSKUSJA

Przedstawione badania dotyczą dwóch emocji obecnych w relacjach społecznych, pojawiających się w reakcji na posiadane przez innych zasoby lub nie-szczęście innej osoby, a mianowicie zawiści i *Schadenfreude*. Głównym celem przeprowadzonych badań było ustalenie związków pomiędzy psychologicznymi cechami (osobowość, orientacja pozytywna, wiara w sprawiedliwy świat) a deklaracją o odczuwanej zawiści i *Schadenfreude*. Przyjrzyjmy się bliżej uzyskanym zależnościom.

Jak pokazują przeprowadzone analizy, hipoteza dotycząca powiązań pomiędzy zawiścią i *Schadenfreude* a osobowością została częściowo potwierdzona. Spośród cech osobowości obie emocje wiążą się z ugodowością. Wynik ten wydaje się logiczny w kontekście charakterystyki osób z wysokim poziomem ugodowości jako skorych do altruizmu, ufnych i zgodnych, współpracujących (McCrae i John, 1992). Dodatkowo zawiść wiązała się z niskim poziomem sumienności, stabilności emocjonalnej i otwartości na nowe doświadczenia. Z przeprowadzonych badań wynika, że osoba deklarująca odczuwanie silniejszej zawiści przedstawia się jako osoba mało ugodowa, o niskiej sumienności, mało zrównoważona emocjonalnie i o niskiej otwartości na doświadczenie. Jak pokazują badania, związki osobowości z obiema emocjami są raczej słabe i wymagają jeszcze dalszych eksploracji empirycznych. Warto w tym miejscu przywołać badania dotyczące związku osobowości, mierzonej Wielką Piątką,

i emocji zazdrości (Wade i Walsh, 2008), w których również nie wykryto zależności. Emocje te, ważne z punktu widzenia ewolucyjnego, są obecne w każdym z nas i uaktywniają się w sytuacji zagrożenia naszej samooceny czy zachwiania podstawowych przekonań – niezależnie od posiadanych cech osobowości. Można wnioskować, że ich pojawienie się i natężenie bardziej wiążą się jednak z uwarunkowaniami sytuacyjnymi, jak pokazywały dotychczasowe badania. Choć w przeprowadzonych badaniach podejście dyspozycyjne w odniesieniu do emocji zawiści i *Schadenfreude* nie potwierdziło się, nie oznacza to, że nie warto poszukiwać innych cech, które mogą predysponować do odczuwania tych emocji. Wyniki innych badań wskazują na stabilność w czasie w przypadku zawiści traktowanej jako pewna dyspozycja oraz konieczność uwzględniania stopnia ważności, jaką osoba przypisuje danej dziedzinie czy wynikowi (Rentzsch i Gross, 2015). Na przykład większa tendencja do zawiści w sferze kompetencji występowała w tej grupie osób, która opierała swoją samoocenę na wynikach w nauce. Warto zatem w dalszych badaniach uwzględnić konkretną sytuację w odniesieniu do mierzonych emocji. Co więcej, użycie innej metody do badania osobowości może przynieść nowe odpowiedzi na postawione w tym badaniu pytania.

Hipoteza dotycząca powiązań zawiści i *Schadenfreude* z orientacją pozytywną została potwierdzona. Zarówno zawiść, jak i *Schadenfreude* łączy ujemny związek z orientacją pozytywną, co wskazuje, że osoby, które częściej zawiszcą innym i odczuwają satysfakcję z czyjś nieszczęścia, są mniej zadowolone z siebie, ze świata i w mniejszym stopniu oczekują pozytywnych zdarzeń w przyszłości. Kierunek tych zależności jest spójny z poprzednimi badaniami, w których uzyskano ujemny związek pomiędzy zawiścią a optymizmem i samooceną (Błachnio i Przepiórka, 2015). Inne badania wskazały, że zawiść może pełnić rolę mediatora pomiędzy samooceną w kontekście akademickim a wrogimi uczuciami (Rentzsch, Schröder-Abé i Schütz, 2015). U osób z depresją zawiść również negatywnie korelowała z samooceną (Appel, Crusius i Gerlach, 2015).

Tendencja do odczuwania zawiści wiąże się także z niskim poziomem wiary w sprawiedliwy świat dla ja. W przypadku *Schadenfreude* związek ten nie jest silny, natomiast złośliwa radość wiąże się z niską wiarą w sprawiedliwy świat dla innych. Może to wskazywać, że osoby odczuwające zawiść są przekonane, że świat jest bardziej sprawiedliwy dla innych niż dla nich samych, że to inni otrzymują więcej od losu. Takie podejście może rodzić poczucie niesprawiedliwości czy skrzywdzenia. Z kolei przekonaniu, że świat nie jest sprawiedliwy dla innych, towarzyszy silniejsza złośliwa radość. W badaniach Pietraszkiewicz (2013), w których zagrożenie dla wiary w sprawiedliwy świat intensyfikowało odczuwanie radości z czyjś nieszczęścia, nie rozróżniano na wiarę dla Ja i dla innych; choć kierunek zależności wydaje się podobny.

Ograniczenia i kierunki dalszych badań

Przeprowadzone badania nie są wolne od ograniczeń. Po pierwsze, należy wspomnieć o metodzie samoopisowej zastosowanej w badaniach. Są to histo-

ryjki pierwotnie przygotowane w języku japońskim, następnie tłumaczone z języka angielskiego na polski. W badaniach narracyjnych zakładamy, że badany w ten sam sposób rozumie historię i potrafi samodzielnie ocenić odczuwane emocje. W przyszłych badaniach warto zastosować inną metodę do pomiaru odczuwanych emocji. W kontekście metody adaptowanej z innej kultury należy również mieć na względzie możliwe różnice kulturowe w pojmowaniu i nazywaniu emocji występujących pomiędzy Wschodem a Zachodem (por. Kobayashi, Schallert i Ogren, 2003). Innym ograniczeniem zastosowanej metody jest to, że opisywany bohater był mężczyzną, co mogło mieć związek z odczuwanymi emocjami. W przyszłych badaniach należy sprawdzić, czy wystąpią różnice w reakcji badanych, gdy bohaterem będzie kobieta. Ponadto uzyskane zależności nie są silne, co może być wynikiem wielkości próby. Ze względu na to, że w dużych próbach łatwiej otrzymać istotne statystycznie wyniki, do ich interpretacji należy podchodzić z ostrożnością.

W prezentowanych badaniach nie rozróżniano pomiędzy dwoma rodzajami zawiści: złośliwą i łagodną; warto w przyszłych badaniach uwzględnić te oblicza zawiści. Jak pokazują ostatnie badania (Smallets, Streamer, Kondrak i Seery, 2016), te dwa rodzaje zawiści mogą mieć inny związek z samooceną. W dalszych badaniach warto również wykorzystać skalę do mierzenia aprobaty społecznej. Uzyskane rzetelności krótkiego kwestionariusza do mierzenia osobowości również wymaga komentarza. W innych badaniach otrzymano rzetelności na podobnym poziomie (Łaguna, Bąk, Purc, Mielniczuk i Oleś, 2014). Może to być wynikiem małej liczby pytań; α Cronbacha zależy od korelacji między twierdzeniami. Metoda TIPI ma tylko dwa twierdzenia na każdy czynnik, zatem niemożliwe jest otrzymanie wysokiego poziomu spójności wewnętrznej. Metoda jest rekomendowana do badań eksperymentalnych, w których wykorzystanie dłuższej metody jest niemożliwe (np. badania online). TIPI jest szeroko wykorzystywane w badaniach opisanych w literaturze (zob. Łaguna i in., 2014). Walorem jest też to, że jest adaptowana na wiele języków, co ułatwia prowadzenie badań międzykulturowych.

Eksploracja emocji zawiści i *Schadenfreude* ma szerokie konotacje praktyczne, wyniki bowiem mogą być zastosowane w terapii czy też w szkoleniu tzw. miękkich umiejętności, które służą podnoszeniu efektywności w kontaktach społecznych, a w szczególności komunikacji. Poznanie determinantów zarówno osobowościowych, jak i sytuacyjnych zawiści i złośliwej radości może mieć duże znaczenie w kontekście zdrowia psychicznego.

Podsumowanie

Celem przeprowadzonych badań była analiza związków pomiędzy tendencją do odczuwania zawiści i *Schadenfreude* a cechami osobowości z wymiarami Wielkiej Piątki, orientacją pozytywną i wiarą w sprawiedliwy świat. Uzyskano ciekawe zależności, które mogą stać się inspiracją do dalszych badań. Wykazano, że zarówno zawiść, jak i *Schadenfreude* ujemnie korelowały z ekstrawersją, ugodowością, sumiennością i otwartością. Ponadto obie emocje ujemnie korelowały z pozytywną orientacją, natomiast pozytywnie – z wiarą w sprawiedliwy świat dla innych. Uzyskane zależności, na niskim poziomie,

między emocjami a cechami osobowościowymi są mocnym przesłaniem o większej roli czynników sytuacyjnych w wywoływaniu i odczuwaniu zawiści i *Schadenfreude*. W odpowiedzi na dalsze pytania badawcze o dyspozycyjny charakter tych emocji warto uwzględnić dotychczasowe determinanty, czyli to, kim jest osoba, która jest obiektem naszej zawiści, jakie atrybuty posiada i czy dotyczą one obszarów dla nas ważnych.

LITERATURA CYTOWANA

- Alessandri, G., Caprara, G. i Tisak, J. (2012). The unique contribution of positive orientation to optimal functioning: Further explorations. *European Psychologist*, 17(1), 44-54.
- Appel, H., Crusius, J. i Gerlach, A. L. (2015). Social comparison, envy, and depression on Facebook: A study looking at the effects of high comparison standards on depressed individuals. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 34(4), 277-289. DOI: 10.1521/jsep.2015.34.4.277
- Belk, R. W. (1984). Three scales to measure constructs related to materialism: Reliability, validity, and relationships to measures of happiness. [W:] T. C. Kinnear (red.), *Advances in consumer research* (vol. 11, s. 291-297). Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Ben-Ze'ev, A. (2000). *The subtlety of emotions*. Cambridge: MIT Press.
- Błachnio, A. i Przepiórka, A. (2015). I want to have what you have and i do not want you to. *Studia Psychologica*, 57(4), 243-253.
- Bralczyk, J. (2005). *100 tysięcy potrzebnych słów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Caprara, G. V. (2009). Positive orientation: Turning potentials into optimal functioning. *The Bulletin of the European Health Psychologist*, 11(3), 46-48.
- Caprara, G. V., Alessandri, G., Eisenberg, N., Kupfer, A., Steca, P., Caprara, M. G., Yamaguchi, S., Fukuzawa, A. i Abela, J. (2012). The Positivity Scale. *Psychological Assessment*, 24(3), 701-712.
- Cohen-Charash, Y. (2009). Episodic envy. *Journal of Applied Social Psychology*, 39(9), 2128-2173. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2009.00519.x
- Costa, P. T. Jr. i McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Crusius, J. i Lange, J. (2014). What catches the envious eye? Attentional biases within malicious and benign envy. *Journal of Experimental Social Psychology*, 55, 1-11. DOI: 10.1016/j.jesp.2014.05.007
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12, 79-98.
- Feather, N. T. (2008). Effects of observer's own status on reactions to a high achiever's failure: Deservingness, resentment, schadenfreude, and sympathy. *Australian Journal of Psychology*, 60(1), 31-43. DOI: 10.1080/00049530701458068

- Feather, N. T. i Nairn, K. (2005). Resentment, envy, schadenfreude, and sympathy: Effects of own and other's deserved or undeserved status. *Australian Journal of Psychology*, 57(2), 87-102. DOI: 10.1080/00049530500048672
- Feather, N. T. i Sherman, R. (2002). Envy, resentment, Schadenfreude, and sympathy: Reactions to deserved and underserved achievement and subsequent failure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(7), 953-961. DOI: 10.1177/01467202028007008
- Gold, B. T. (1996). Enviousness and its relationship to maladjustment and psychopathology. *Personality and Individual Differences*, 21, 311-321. DOI: 10.1016/0191-8869(96)2900081-5
- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J. i Swann, W. J. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 504-528. DOI: 10.1016/S0092-6566(03)00046
- Hareli, S. i Weiner, B. (2002). Dislike and envy as antecedents of pleasure at another's misfortune. *Motivation and Emotion*, 26(4), 257-277.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hupka, R. B., Zaleski, Z., Otto, J., Reidl, L. i Tarabrina, N. V. (1997). The colors of anger, envy, fear, and jealousy: A cross-cultural study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28(2), 156-171. DOI: 10.1177/0022022197282002
- Jalan, I. (2015). Researching dark emotions: Eliciting stories of envy. [W:] H. Flam, J. Kleres, H. Flam i J. Kleres (red.), *Methods of exploring emotions* (s. 81-89). New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Jasielska, A. (2015). Prototypowy obraz pogardy w narracjach potocznych. *Socjolingwistyka*, 29, 207-218, <http://dx.doi.org/10.17651/SOCJOLING.29.12>
- Kobayashi, F., Schallert, D. L. i Ogren, H. A. (2003). Japanese and American folk vocabularies for emotions. *The Journal of Social Psychology*, 143, 451-478.
- Kuipers, G. (2014). Schadenfreude and social life: A comparative perspective on the expression and regulation of mirth at the expense of others. [W:] W. W. van Dijk, J. W. Ouwerkerk, W. W. van Dijk i J. W. Ouwerkerk (red.), *Schadenfreude: Understanding pleasure at the misfortune of others* (s. 259-274). New York, NY: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139084246.022
- Krizan, Z. i Johar, O. (2012). Envy divides the two faces of narcissism. *Journal of Personality*, 80(5), 1415-1451. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2012.00767.x
- Lange, J. i Crusius, J. (2015). Dispositional envy revisited: Unraveling the motivational dynamics of benign and malicious envy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(2), 284-294. DOI: 10.1177/0146167214564959
- Lange, J., Crusius, J. i Hagemeyer, B. (2016). The evil queen's dilemma: Linking narcissistic admiration and rivalry to benign and malicious envy. *European Journal of Personality*. DOI: 10.1002/per.2047
- Leach, C. W., Spears, R., Branscombe, N. R. i Doosje, B. (2003). Malicious pleasure: Schadenfreude at the suffering of another group. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 932-943. DOI: 10.1037/0022-3514.84.5.932
- Lerner, M. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum.

- Lindholm, C. (2008). Culture and envy. [W:] R. H. Smith i R. H. Smith (red.), *Envy: Theory and research* (s. 227-244). New York, NY: Oxford University Press.
- Lipkus, I. M., Dalbert, C. i Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(7), 666-677. DOI: 10.1177/0146167296227002
- Laguna, M. (2012). Polish version of TIPI, <http://gosling.psy.utexas.edu>
- Laguna, M., Bąk, W., Purc, E., Mielniczuk, E. i Oleś, P. (2014). Short measure of personality TIPI-P in a Polish sample. *Roczniki Psychologiczne*, 17(2), 421-437.
- Laguna, M., Oleś, P. i Filipiuk, D. (2011). Orientacja pozytywna i jej pomiar: polska adaptacja skali orientacji pozytywnej. *Studia Psychologiczne*, 49(4), 47-54. DOI: 10.2478/v10167-010-0035-7
- McCrae, R. R. i John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175-215. DOI: 10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x
- Miceli, M. i Castelfranchi, C. (2007). The envious mind. *Cognition and Emotion*, 21, 449-479.
- Milfont, T. L. i Gouveia, V. V. (2009). A capital sin: Dispositional envy and its relations to wellbeing. *Interamerican Journal of Psychology*, 43, 547-551.
- Parrott, W. G. (1991). The emotional experience of envy and jealousy. [W:] P. Salovey (red.), *The psychology of jealousy and envy* (s. 3-30). New York, NY: Guilford Press.
- Pietraszkiewicz, A. (2013). Schadenfreude and just world belief. *Australian Journal of Psychology*, 65(3), 188-194.
- Pietraszkiewicz, A. i Chambliss, C. (2015). The link between depression and Schadenfreude: Further evidence. *Psychological Reports*, 117(1), 181-187. DOI: 10.2466/02.PR0.117c11z3
- Piskorz, J. (2005). Zawiść: istota i uwarunkowania. *Czasopismo Psychologiczne*, 11(1), 21-29.
- Porter, S., Bhanwer, A., Woodworth, M. i Black, P. J. (2014). Soldiers of misfortune: An examination of the Dark Triad and the experience of schadenfreude. *Personality and Individual Differences*, 67, 64-68. DOI: 10.1016/j.paid.2013.11.014
- Rentsch, K., Gross, J. J. (2015). Who turns green with envy? Conceptual and empirical perspectives on dispositional envy. *European Journal of Personality*, 29(5), 530-547. DOI: 10.1002/per.2012
- Rentsch, K., Schröder-Abé, M. i Schütz, A. (2015). Envy mediates the relation between low academic self-esteem and hostile tendencies. *Journal of Research in Personality*, 58, 143-153. DOI: 10.1016/j.jrp.2015.08.001
- Salovey, P. i Rodin, J. (1984). Some antecedents and consequences of social-comparison jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 780-792.
- Sawada, M. i Hayama, D. (2012). Dispositional vengeance and anger on schadenfreude. *Psychological Reports*, 111(1), 322-334. DOI: 10.2466/16.07.21.PR0.111.4.322-334

- Schindler, R., Körner, A., Bauer, S., Hadji, S. i Rudolph, U. (2015). Causes and consequences of Schadenfreude and sympathy: A developmental analysis. *PLOS ONE*, 10(10), 1-28. DOI: 10.1371/journal.pone.0137669
- Smallets, S., Streamer, L., Kondrak, C. L. i Seery, M. D. (2016). Bringing you down versus bringing me up: Discrepant versus congruent high explicit self-esteem differentially predict malicious and benign envy. *Personality and Individual Differences*, 94, 173-179. DOI: 10.1016/j.paid.2016.01.007
- Smith, R. H. i Kim, S. H. (2007). Comprehending envy. *Psychological Bulletin*, 133(1), 46-64. DOI: 10.1037/0033-2909.133.1.46
- Smith, R. H., Parrott, W. G., Diener, E. F., Hoyle, R. H. i Kim, S. H. (1999). Dispositional envy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(8), 1007-1020. DOI: 10.1177/01461672992511008
- Smith, R. H., Parrott, W. G., Ozer, D. i Moniz, A. (1994). Subjective injustice and inferiority as predictors of hostile and depressive feelings in envy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(6), 705-711. DOI: 10.1177/0146167294206008
- Smith, R. H., Turner, T. J., Garonzik, R., Leach, C. W., Urch-Druskat, V. i Weston, C. M. (1996). Envy and Schadenfreude. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(2), 158-168. DOI: 10.1177/0146167296222005
- Takahashi, H., Kato, M., Matsuura, M., Mobbs, D., Suhara, T. i Okubo, Y. (2009). When your gain is my pain and your pain is my gain: Neural correlates of envy and Schadenfreude. *Science*, 323(5916), 937-939. DOI: 10.1126/science.1165604
- Tangney, J. P. i Dearing, R. (2002). *Shame and Guilt*. New York: Guilford.
- Van de Ven, N., Hoogland, C. E., Smith, R. H., van Dijk, W. W., Breugelmans, S. M. i Zeelenberg, M. (2015). When envy leads to schadenfreude. *Cognition and Emotion*, 29(6), 1007-1025. DOI: 10.1080/02699931.2014.961903
- Van de Ven, N., Zeelenberg, M. i Pieters, R. (2009). Leveling up and down: The experiences of benign and malicious envy. *Emotion*, 9(3), 419-429. DOI: 10.1037/a0015669
- Van Dijk, W. W., Goslinga, S. i Ouwerkerk, J. W. (2008). Impact of responsibility for a misfortune on schadenfreude and sympathy: Further evidence. *The Journal of Social Psychology*, 148(5), 631-636. DOI: 10.3200/SOCP.148.5.631-636
- Van Dijk, W. W., Ouwerkerk, J. W. i Goslinga, S. (2009). The impact of deservingness on schadenfreude and sympathy: Further evidence. *The Journal of Social Psychology*, 149(3), 290-292. DOI: 10.3200/SOCP.149.3.290-292
- Van Dijk, W. W., Ouwerkerk, J. W., Goslinga, S. i Nieweg, M. (2005). Deservingness and Schadenfreude. *Cognition and Emotion*, 19(6), 933-939. DOI: 10.1080/02699930541000066
- Van Dijk, W. W., Ouwerkerk, J. W., Goslinga, S., Nieweg, M. i Gallucci, M. (2006). When people fall from grace: Reconsidering the role of envy in schadenfreude. *Emotion*, 6(1), 156-160. DOI: 10.1037/1528-3542.6.1.156
- Van Dijk, W. W., Ouwerkerk, J. W., Wesseling, Y. M. i van Koningsbruggen, G. M. (2011). Towards understanding pleasure at the misfortunes of others: The impact of self-evaluation threat on schadenfreude. *Cognition and Emotion*, 25(2), 360-368. DOI: 10.1080/02699931.2010.487365

- Vecchio, R. (2005). Explorations in employee envy: Feeling envious and feeling envied. *Cognition & Emotion, 19*(1), 69-81. DOI: 10.1080/02699930441000148
- Wade, T. J. i Walsh, H. (2008). Does the Big-5 relate to jealousy, or infidelity reactions? *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology, 2*(3), 133-143. DOI: 10.1037/h0099349
- Watson, D. C. (2015). Materialism and the five-factor model of personality: A facet-level analysis. *North American Journal of Psychology, 17*(1), 133-150.
- Wojciszke, B. (2012). *Psychologia społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wojciszke, B. i Szymków, A. (2003). Emotions related to others' competence and mortality. *Polish Psychological Bulletin, 34*, 135-142.
- Xiaofei, X., Huimin, L. i Yiqun, G. (2011). Belief in a just world when encountering the 5/12 wenchuan earthquake. *Environment and Behavior, 43*(4), 566-586. DOI: 10.1177/0013916510363535
- Xiaojun, W. (2002). Relationship between jealousy and personality. *Acta Psychologica Sinica, 34*(2), 175-182.
- Zaleski, Z. (1998). *Od zawiści do zemsty. Społeczna psychologia kłopotliwych emocji*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Zaleski, Z. i Chmielewski, Ł. (2004). Wiara w sprawiedliwy świat a szacunek dla prawa. [W:] L. Pytka i T. Rutkowski (red.), *Samoświadomość i jakość życia* (s. 157-174). Warszawa: Eneteia.

OSOBOWOŚĆ, ORIENTACJA POZYTYWNA I WIARA W SPRAWIEDLIWY ŚWIAT
W ODCZUWANIU ZAWIŚCI I *SCHADENFREUDE*

Streszczenie. Zawiść i *Schadenfreude* są raczej nieakceptowanymi emocjami społecznymi. Głównym celem badań było ustalenie związków pomiędzy osobowością i przekonaniami (samoocena, wiara w sprawiedliwy świat) a deklaracją o odczuwanej zawiści i *Schadenfreude*. W badaniu wzięło udział 973 osób, średnia wieku wynosiła 21,98 roku. W badaniu wykorzystano następujące kwestionariusze: Krótki Test Osobowości TIPI, Skalę Orientacji Pozytywnej, Skalę Wiara w Sprawiedliwy Świat oraz scenariusze do pomiaru zawiści i *Schadenfreude*. Wykazano, że zawiść i *Schadenfreude* ujemnie korelują z cechami osobowości: ekstrawersją, ugodowością, sumiennością, otwartością. Ponadto obie emocje ujemnie korelują z pozytywną orientacją. Zawiść korelowała ujemnie z wiarą w sprawiedliwy świat dla Ja, natomiast *Schadenfreude* dodatnio z wiarą w sprawiedliwy świat dla innych.

Słowa kluczowe: zawiść, *Schadenfreude*, wiara w sprawiedliwy świat, osobowość, orientacja pozytywna.

Załącznik 1

I część

Proszę przeczytać krótką charakterystykę pewnej osoby.

T.F. był na ostatnim roku studiów w znanej szkole wyższej w Warszawie. Pochodził z zamożnej rodziny i mógł sobie pozwolić na mieszkanie w drogim apartamencie. Dodatkowo T.F. był świetnym sportowcem i członkiem akademickiej ligi tenisa. Podczas studiów spotkał swoją dziewczynę. Wszyscy jego znajomi mówili, że jest piękna. T.F. nie tylko miał bardzo dobre wyniki w nauce, ale pracował też na pół etatu, ucząc matematyki i angielskiego w elitarnej szkole za dość wysokie honorarium. Po trzecim roku studiów T.F. dostał propozycję interesującej pracy w znanej firmie.

Następnie ustosunkuj się, proszę, do poniższych twierdzeń, korzystając ze skali od 1 do 6, gdzie: 1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się, 2 – nie zgadzam się, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej zgadzam się, 5 – zgadzam się, 6 – zdecydowanie się zgadzam

1. Jestem zazdrosny wobec T.F.	1	2	3	4	5	6
2. Czuję się gorszy (gorsza) niż T.F.	1	2	3	4	5	6
3. Czuję zawiść wobec T.F.	1	2	3	4	5	6
4. Frustruje mnie sukces T.F.	1	2	3	4	5	6
5. W porównaniu z T.F. nie jestem zadowolony (zadowolona)
ze swojej sytuacji	1	2	3	4	5	6

II część

Przeczytaj teraz dalszą część historii, następnie odpowiedz na pytania.

Podczas ostatniego roku studiów T.F. uczestniczył w imprezie z kilkoma znajomymi ze studiów. T.F. pojechał tam swoim samochodem. Po imprezie wsiadł za kierownicę, pomimo że wcześniej pił alkohol. Został zatrzymany przez policję za przekroczenie prędkości. W efekcie tego zdarzenia jego pracodawca zwolnił go, a dziewczyna go rzuciła.

Wykorzystując poniższą skalę, zaznacz, w jakim stopniu zgadzasz się z podanymi poniżej twierdzeniami: 1 – zdecydowanie nie zgadzam się, 2 – nie zgadzam się, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej zgadzam się, 5 – zgadzam się, 6 – zdecydowanie się zgadzam

1. Jestem szczęśliwy (szczęśliwa)	1	2	3	4	5	6
2. Jestem zachwycony (zachwycona)	1	2	3	4	5	6
3. Jestem zadowolony (zadowolona)	1	2	3	4	5	6
4. Odczuwam satysfakcję	1	2	3	4	5	6
5. Wydaje mi się to zabawne	1	2	3	4	5	6
6. Zasłużył na to	1	2	3	4	5	6
7. Chce mi się śmiać	1	2	3	4	5	6